

TOMASZ BABNIS

SIVE ALIQUID PHARETRIS AUGUSTUS PARCET EOIS.
WSCHODNIA POLITYKA RZYMU
W POEZJI PROPERCJUSZA

W badaniach nad literaturą rzymską epoki augustowskiej jedno z najczęściej stawianych pytań dotyczy stosunku autorów tej epoki do ideologii, reform i ustroju wprowadzonego przez princepsa po jego zwycięstwie w wojnie domowej. W przypadku niektórych twórców mówi się o nastawieniu proaugustowskim, a w przypadku innych o postawie opozycyjnej wobec władcy. Miano zwolenników nowego systemu, a czasem wręcz poetów dworskich, zyskali sobie – przy wszystkich zastrzeżeniach – Wergiliusz i Horacy, podczas gdy w przypadku elegików (zwłaszcza Owidiusza) dostrzegano krytyczny stosunek wobec władcy. Sekstus Propercjusz sytuował się niejako pomiędzy obydwoma grupami. Z jednej strony pierwsze księgi jego elegii interpretowano jako nieprzychylne wobec postulowanych przez cesarza reform i dopiero księga czwarta była pod tym względem odmienna. Z drugiej jednak strony przez większą część swej literackiej kariery był poeta związany z bliskim współpracownikiem władcy, Mecenasem. Nowsze badania nie przyniosły konsensusu: w dalszym ciągu część uczonych uważa Propercjusza za zwolennika nowego systemu, podczas gdy inni badacze widzą w nim bardziej lub mniej zakamuflowanego opozycjonistę. Ponieważ zagadnienie stosunku danego autora do systemu augustowskiego jest problemem badawczym niezwykle obszernym, chciałbym w tym artykule skupić się na jednym tylko jego aspekcie: na sposobie przedstawienia wschodniej polityki Rzymu

w poezji Propercjusza. Zagadnienie to wymaga ukazania w pewnym skrócie dziejów relacji rzymsko-partyjskich w tej epoce¹.

Republika rzymska nawiązała kontakty z powstałą w III wieku² monarchią partyjską na początku I stulecia. Terenem, na którym zetknęły się oba imperia, były Azja Mniejsza i Syria. Rzym prowadził długotrwałą ekspansję na Wschodzie, ale jego przeciwnikami były inne państwa niż Partia. Wojny z Pontem, Armenią, mniejszymi państwami małoazjatyckimi czy resztkami królestwa Seleukidów nie doprowadziły do konfliktu rzymsko-irańskiego. Choć wyprawy Sulli, Lukullusa oraz Pompejusza mogły wywołać wojnę, obu stronom zawsze udawało się rozwiązać spory na drodze dyplomatycznej. Dopiero pojawienie się w Syrii triumwira Krassusa zmieniło tę sytuację. Krassus bowiem uderzył na partyjską Mezopotamię i został rozgromiony w bitwie pod Carrhae (53 r.). Partowie nie uderzyli na Republikę podczas wojny domowej Cezara z Pompejuszem. Zwycięski Cezar planował wprawdzie wyprawę wschodnią, ale śmierć uniemożliwiła mu jej przeprowadzenie. Podczas kolejnej rzymskiej wojny domowej Partowie poparli republikanów, a w roku 41 dokonali inwazji na wschodnie prowincje Rzymu. Mimo początkowych sukcesów zostali wyparci przez Wentydusza Bassusa. Odwrotowe wyprawy Marka Antoniusza w latach 36 i 34 skończyły się niepowodzeniem. Gdy Oktawian odniósł zwycięstwo pod Akcjum i został jedynowładcą imperium, zwrócił uwagę na nieuregulowane stosunki ze wschodnim sąsiadem i chciał odzyskać utracone wcześniej *signa* legionowe. W latach 26-25 poparł Tiridatesa, Arsakidę z młodszej linii dynastii, który na krótko przejął władzę w państwie, został jednak pokonany i musiał uciekać na terytorium rzymskie. Wojnę domową w państwie partyjskim próbował August wykorzystać, stosując metody dyplomatyczne, ale bez powodzenia. W pierwszej dekadzie jego rządów rzymska propaganda głosiła potrzebę

¹ Przegląd różnych stanowisk na temat stosunku Propercjusza do Augusta, jego polityki i reformatorskiego programu zob. H.D. MEYER. *Die Aussenpolitik des Augustus und die Augusteische Dichtung*. Köln, Graz: Böhlau 1961 s. 68-80; J.P. SULLIVAN. *Propertius. A Critical Introduction*. Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press 1976 s. 54-75; D. LITTLE. *Politics in Augustan Poetry*. W: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Teil II. Principat. Band. 30.1. Sprache und Literatur*. Hg. H. Temporini, W. Haase. Berlin: De Gruyter 1982 s. 293-308; J. KORPANTY. *Obraz człowieka i filozofia życia w literaturze rzymskiej epoki augustowskiej*. Kraków: PWN 1985 s. 62-67; M. GALE. *Propertius 2.7: Militia Amoris and the Ironies of Elegy*. „The Journal of Roman Studies” 87:1997 s. 77-91; D. CLOUD. *Roman poetry and anti-militarism*. W: *War and society in the Roman world*. Ed. J. Rich, G. Shipley. London–New York: Routledge 2002² s. 117-124; F. CAIRNS. *Sextus Propertius. The Augustan Elegist*. Cambridge: Cambridge University Press 2006 s. 320-361.

² Wszystkie daty w tekście głównym, o ile nie podano inaczej, dotyczą wydarzeń przed Chr.

pomsty za śmierć Krassusa i zapowiadała zbrojną wyprawę na Partów. Groźba wojny oraz właśnie dynastyczne skłoniły króla partyjskiego Fraatesa IV do podjęcia negocjacji. W roku 20, gdy cesarz przebywał we wschodnich prowincjach, dowodzący legionami w Armenii Tyberiusz, osadziwszy na tamtejszym tronie prorzymskiego Tigranesa, zawarł z Arsakidą traktat, który kończył stan „zimnej wojny” między obydwoma potęgami. Rzymianie odzyskali sztandary legionowe i jeńców oraz uznali władzę Fraatesa IV, zobowiązując się jednocześnie do niepopierania partyjskich malkontentów. W roku 19 August powrócił w glorii dyplomatycznego sukcesu do Italii. Odzyskanie sztandarów zostało ogłoszone wystarczającym zadośćuczynieniem za wcześniejsze klęski, a augustowska propaganda utwierdzała obywateli w przekonaniu, że traktat ten był w zasadzie dowodem podporządkowania Partii Rzymowi³.

Okres literackiej działalności Propercjusza przypada na pierwsze lata pryncypatu Augusta. Zwykle datuje się kolejne cztery księgi jego elegii na lata: I – rok 28, II – rok 26, III – po roku 22, IV – rok 16. Propercjusz pisał swoje utwory w okresie, w którym dynamicznie zmieniały się relacje rzymsko-partyjskie. Wprawdzie w żadnej z elegii odniesienie do Partów (czy szerzej: świata irańskiego) nie jest głównym tematem, to jednak zbierając rozrzucone po różnych utworach wzmianki, można stworzyć z nich pewien całościowy obraz. W swoim artykule postaram się te pojedyncze nawiązania do tematyki partyjskiej przeanalizować i umieścić na tle ówczesnych stosunków między Rzymem a monarchią Arsakidów⁴.

Pierwsza księga poezji Propercjusza nie zawiera żadnych odniesień do tematyki partyjskiej i dominuje w nim temat miłości do Cynthii. Jednakże druga księga jego elegii powstała już w nieco innych realiach: poeta wszedł bowiem do kręgu Mecenasa, co wpłynęło na rozszerzenie tematyki jego

³ Na temat stosunków rzymsko-partyjskich w tej epoce zob. D. TIMPE. *Zur augusteischen Partherpolitik zwischen 30 und 20 v. Chr.* „Würzburger Jahrbücher für die Altertumswissenschaft” 1:1975 s. 155-169; A.N. SHERWIN-WHITE. *Roman Foreign Policy in the East 168 B.C. to A.D. 1.* London: Duckworth 1984 s. 271-341; B. CAMPBELL. *War and diplomacy: Rome and Parthia, 31 BC-AD 235.* W: *War and society in the Roman world.* Ed. J. Rich, G. Shipley. London, New York: Routledge 2002² s. 213-240; Ch. LEROUGE. *L'image des Parthes dans le monde gréco-romain.* Stuttgart: Franz Steiner 2007 s. 43-127; M.J. OLBRYCHT. *Iran starożytny.* W: *Historia Iranu.* Red. A. Krasnowolska. Wrocław: Ossolineum 2010 s. 171-184.

⁴ W tym artykule poddaję analizie jedynie te passusy, które w sposób bardziej lub mniej wyraźny dotyczą sfery politycznej. Pomijam więc nawiązania do historii Persji achemidzkiej, a także wzmianki o Partii jako miejscu pochodzenia różnych luksusowych towarów (cf. *Xerxis et imperio bina coisse vada* – II 1, 22; *Non, si Cambysae redeant et flumina Croesi* – II 26a, 3; *Murreaque in Parthis pocula cocta focis* – IV 5, 26).

utworów⁵. Odniesienia do Partów pojawiają się na kartach tej książki trzykrotnie, w utworach 10, 14 i 27⁶.

Propercjusz rozpoczął drugą księgę swych elegii skierowaną do Mecenasasa od *recusatio*, w której wyraźnie stwierdził, że nie potrafi pisać utworów epickich poświęconych historii i mitologii, ale pragnie pozostać w kręgu tematyki miłosnej. W dalszej części tej książki, w elegii II 10, zapowiada sięgnięcie po temat epicki, choć dopiero po podporządkowaniu Wschodu Rzymowi. Adresatem utworu jest tutaj sam August (w. 15) i poeta zapowiada jego przyszłe sukcesy w stylu wielkich, sięgających Indii podbojów Aleksandra:

Iam negat Euphrates equitem post terga tueri
 Parthorum et Crassos se tenuisse dolet:
 India quin, Auguste, tuo dat colla triumpho,
 Et domus intactae te tremit Arabiae;
 Et si qua extremis tellus se subtrahit oris,
 Sentiat illa tuas postmodo capta manus!
 Haec ego castra sequar; vates tua castra canendo
 magnus ero: servent hunc mihi fata diem! (w. 13-20)

Uwagi o poddanym władzy rzymskiej Eufracie pozwalają datować powstanie tego utworu na rok 26, to jest na krótki okres uzurpacji Tiridatesa w Partii. Władca ten bił monety z legendą *Philorhomaïos* i najprawdopodobniej otrzymał nieoficjalne wsparcie od Augusta⁷. Propercjusz pisał ten utwór w atmosferze sukcesu, jakim było zdobycie władzy przez prorzymskiego kandydata. Wyraźnie podkreślony został kontrast między obecnym

⁵ Jak pisze F. Cairns (*Sextus Propertius* s. 256): „Propertius’ writings under Maecenas’ patronage began to move noticeably more towards themes of greater public and patriotic interest, and with growing success over Books 2-4”.

⁶ Na temat II księgi elegii Propercjusza zob.: M. SWOBODA. *Sextus Propertius: szkice krytyczno-literackie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 1976 s. 11-13; H.P. SYNDIKUS. *The Second Book*. W: *Brill’s Companion to Propertius*. Ed. H.-Ch. Günther. Leiden, Boston: Brill 2006 s. 245-318. Relacje z Mecenasem i jego kręgiem dokładnie omawia Cairns (*Sextus Propertius* s. 250-319). Nie biorę pod uwagę elegii II 7, w której niektórzy wydawcy (np. Müller w wydaniu Teubnera z roku 1898) wprowadzili emendację *Parthis* zamiast znajdującego się w manuskryptach *patriis* w wersie 13.

⁷ Datację tę potwierdza też uwaga o Indiach: na przełomie 26 i 25 r. przed Chr. do przebywającego w hiszpańskiej Tarraco Augusta przybyli posłowie jednego z indyjskich władców. Propercjusz ukazuje to wydarzenie jako podporządkowanie Indii Rzymianom, co jest oczywiście przesadą, większą jeszcze niż zniknięcie granicy na Eufracie. Funkcjonowanie tej rzeki jako granicy między imperiami omawiają: Ch. LEROUGE. *L’image des Parthes* s. 198-209; P. EDWELL. *The Euphrates as a Boundary between Rome and Parthia in the Late Republic and Early Empire*. „Antichthon” 47:2013 s. 191-206.

powodzeniem w relacjach z Partami a wcześniejszą porażką Krassusa. Przywołał też Propercjusz bardzo często wykorzystywany w partiach poświęconych tematyce irańskiej topos konnego jeźdźca strzelającego z łuku za siebie⁸. Wzmianka o Partach współtworzy więc w tym utworze katalog sukcesów Augusta w stosunkach z państwami Wschodu i stanowi ważny element pochwały pod jego adresem⁹. Odnoszące się do przyszłości w. 19-20 wskazują na to, że część tych sukcesów dopiero ma nadejść, co z jednej strony współgra z wyrażonymi wcześniej nadziejami na wschodnie podboje, a z drugiej daje twórcy dodatkowy czas na pisanie elegii miłosnych (cf. *Nondum etiam Ascraeos norunt mea carmina fontis, / Sed modo Permessi flumine lavit Amor*, w. 25-26). Utwór ten łączy w sobie elementy *recusatio* oraz *eulogium*, ale zarazem wyraźnie wskazuje na inspiracje poezją Hezjoda oraz Korneliusza Gallusa¹⁰.

Elegia II 14 opowiada o radości poety po nocy spędzonej z ukochaną. Utwór otwiera długi katalog mitologiczny, natomiast w kolejnych wersach pojawia się porównanie sięgające do sfery polityczno-militarnej, najprawdopodobniej znów do objęcia tronu partyjskiego przez prorzymskiego Tiridatesa:

Haec mihi devictis potior victoria Parthis
Haec spolia, haec reges, haec mihi currus erunt (w. 23-24)

Propercjusz stawia swój miłosny sukces znacznie wyżej niż zwycięstwo nad monarchią Arsakidów. Z tego rodzaju osiągnięciem nie może się równać nawet triumf oraz jego elementy składowe takie jak łupy, jeńcy i rydwan zwycięskiego wodza. Ten dwuwiersz bardzo dobrze charakteryzuje ogólną postawę elegika: źródłem największego szczęścia i życiowego spełnienia jest

⁸ O militarnym obrazie Partów w świecie grecko-rzymskim pisze obszernie: Ch. LEROUGE. *L'image des Parthes* s. 273-321.

⁹ Rzymska elegia miłosna chętnie posługuje się w opisach rzymskich podbojów językiem używanym też w opisie relacji erotycznych i odwoływała się chętnie do relacji panowania i podległości. Na ten temat zob. P.L. BOWDITCH. *Roman Love Elegy and the Eros of Empire*. W: *A Companion to Roman Love Elegy*. Ed. B. K. Gold. Wiley-Blackwell 2012 s. 119-133 (na temat elegii II 1 zob. s. 122-123).

¹⁰ M. WISSEMANN. *Die Parther in der augusteischen Dichtung*. Frankfurt am Mein, Bern: Peter Lang 1982 s. 84-86; J.L. BUTRICA. *The Amores of Propertius. Unity and Structure of Books 2-4*. „Illinois Classical Studies” 21:1996 s. 115-118; C.U. MERRIAM. ‘Either with us or against us’: *The Parthians in Augustan Ideology*. „Scholia: Studies in Classical Antiquity” 13:2004 s. 65-66; Cairns. *Sextus Propertius* s. 326-337. Ch. LEROUGE (*L'image des Parthes* s. 100-101) zwraca ponadto uwagę na możliwy związek między wyprawą arabską Eliusza Gallusa a nasileniem się haśle wieszczących wojnę partyjską. Cf. Hor. *Carm.* I 29, 1-5, gdzie również w kontekście tejże ekspedycji zestawieni wspólnie zostali Arabowie i Partowie.

powodzenie w sferze prywatnej, konkretnie zaś w miłości. Wypada zgodzić się z D. Little'em, który zauważa, że Propercjusz, kontynuując indywidualistyczne tendencje znane z epoki schyłku Republiki, opowiada się za prawem do obrania własnej drogi życiowej, niezależnej od sfery publicznej. Nie stwierdza jednak, że droga służby państwu jest drogą niewłaściwą lub przeżytkiem dawnych czasów. Słowa te nie są wymierzone przeciwko władzy Augusta ani przeciwko wojnom, a jedynie na wyrazistym, może wręcz prowokującym przykładzie pokazują stanowisko samego Propercjusza wobec stosunków między jednostką a państwem¹¹.

Elegię II 27 otwiera ośmiowerszowy *passus* poświęcony dotykającemu wszystkich ludzi problemowi, jakim jest niepewność jutra i nieznaną godzinę własnej śmierci:

At vos incertam, mortales, funeris horam
 Quaeritis, et qua sit mors aditura via;
 Quaeritis et caelo Phoenicum inventa sereno,
 Quae sit stella homini commoda quaeque mala!
 Seu pedibus Parthos sequimur seu classe Britannos,
 Et maris et terrae caeca pericla viae.
 Rursus et obiectum flemus caput esse tumultu
 Cum Mavors dubias miscet utrimque manus (w. 1-8)

W sposób przypominający nieco Horacjańską odę I 11¹² przedstawia Propercjusz bezcelowość dociekań co do ludzkiej przyszłości. Nie znamy godziny śmierci: może ona nadejść i podczas walk morskich z Brytami i w trakcie lądowej bitwy z Partami. Połączenie obu tych ludów w jednej frazie nie jest rzadkie w poezji augustowskiej¹³. W tych wierszach zestawienie to dodatkowo uwypukla groźbę śmierci, która może nadejść na lądzie i na morzu, na wschodzie i zachodzie, czyli zawsze i wszędzie. Oprócz tego dostrzec tu można po raz kolejny nawiązanie do wojskowości partyjskiej

¹¹ D. LITTLE. *Politics in Augustan Poetry* s. 294; M. WISSEMAN. *Die Parther in der augusteischen Dichtung* s. 86-87; M. GALE. *Propertius 2.7* s. 81-82. Temat triumfu u Propercjusza omawia: P.L. BOWDITCH. *Roman Love Elegy* s. 129-132.

¹² Dostrzegalne są tu krytyka astrologii, a w warstwie strukturalnej wyliczenie wykorzystujące spójnik *seu*: *Seu pedibus Parthos sequimur, seu classe Britannos* (PROP. II 27, 5); *Seu pluris hiemes, seu tribuit Iuppiter ultimam* (HOR. Carm. I 11, 4).

¹³ Por. PROP. IV 3, 7-10: *Te modo uiderunt iteratos Bactra per ortus [...] pictoque Britannia curru*; HOR. Carm. I 21, 15-16: *Persas atque Britannos / Vestra motus aget prece*; HOR. Carm. III 5, 2-4: *praesens divus habebitur / Augustus adiectis Britannis / Imperio gravibusque Persis*; HOR. Epod. 7, 7-10: *Intactus aut Britannus ut descenderet / sacra catenatus via, / Sed ut Secundum vota Parthorum sua / Urbs haec periret dextera*.

(pozorowana ucieczka jazdy), na którą zdaje się wskazywać użycie czasownika *sequor* (w. 5). Nie można wykluczyć, że również ta wzmianka związana jest z sytuacją polityczną w Partii w roku 26, ale osobiście nie wiązałbym jej z aktualnymi wydarzeniami politycznymi, lecz rozpatrywał jako ogólny komentarz na temat niepewności jutra, zwłaszcza w okresie wojny¹⁴.

W III księdze swych elegii Propercjusz inaczej traktuje temat stosunków z państwem Arsakidów: wyraźnie widoczny jest w tej kwestii wpływ nowej sytuacji politycznej¹⁵. Fraates IV usunął z tronu uzurpatora Tiridatesa i odzyskał pełnię władzy w państwie partyjskim. W tej sytuacji nie był skłonny do ustępstw w negocjacjach, toteż Rzymianie zaczęli – przynajmniej propagandowo – szykować się do wojny ze wschodnim sąsiadem. Tym razem ważną rolę zaczęła odgrywać kwestia zemsty za porażkę pod Carrhae, dotąd nieeksponowana na taką skalę. Koncepcja ta silniej zarysowała się około roku 23 i znalazła oddźwięk w społeczeństwie rzymskim¹⁶.

Odniesienia do Partii pojawiają się już w pierwszym, programowym utworze III księgi, w którym Propercjusz przedstawia się w roli następcy sławnych poetów hellenistycznych: Kallimacha z Cyreny oraz Filetasa z Kos¹⁷. Nawiązując do literackich poglądów Kallimacha, elegik staje w opozycji do epików opiewających rzymskie podboje i przyjmuje pozę kapłana Muz:

Multi, Roma, tuas laudes annalibus addent,
 Qui finem imperii Bactra futura canent.
 Sed, quod pace legas, opus hoc de monte Sororum
 Detulit intacta pagina nostra via (w. 15-18)

Powyższy czterowiersz przeciwstawia Propercjusza twórcom *annales* – jest to wyraźne nawiązanie do rzymskiej epiki archaicznej, której sztandaro-

¹⁴ G. ŻUREK. *Echa wojen domowych i polityki zagranicznej Oktawiana w elegiach Propercjusza*. „Meander” 21:1996 z. 4 s. 111; M. WISSEMAN. *Die Parther in der augusteischen Dichtung* s. 80-81.

¹⁵ M. WISSEMAN (*Die Parther in der augusteischen Dichtung* s. 88) pisze: „Die nächsten Erwähnungen der Parther tauchen erst in Buch 3 auf, stammen also aus einer Zeit, in der wieder ein Umschwung im Partherreich stattgefunden hatte”.

¹⁶ Na temat księgi III zob. M. SWOBODA. *Sextus Propertius* s. 13-16; K. NEWMAN. *The Third Book: Defining a Poetic Self*. W: *Brill's Companion to Propertius*. Ed. H.-Ch. Günther. Leiden, Boston: Brill 2006 s. 319-352.

¹⁷ Cairns (*Sextus Propertius* s. 343) słusznie zwraca uwagę na stopniowy wzrost znaczenia figury Kallimacha w poezji Propercjusza. Zdaniem tego uczonego zastąpił on w roli literackiego wzoru Korneliusza Gallusa. Jakkolwiek można się zastanawiać, czy Cairns ma rację, przypisując Gallusowi aż tak wielki wpływ na Propercjusza, to swoiste „dorastanie” tego ostatniego do roli rzymskiego Kallimacha jest niewątpliwie jednym z najważniejszych procesów widocznych w kolejnych księgach Propercjańskich elegii.

wym dziełem były *Annales* Enniusza¹⁸. Znamienne, że elegik jako przykład utworów o tematyce wojennej przedstawia poetyckie pochwały przesunięcia granic imperium aż po Baktry, stolicę Baktrii, jednej z najdalszych satrapii perskich. Poeci rzymscy lubili wspominać o tej krainie, która stała się symbolem krańca świata zamieszkałego¹⁹. Podbój Baktrii oznaczał podbój całego Orientu i w kontekście końca lat dwudziestych I wieku. wyraźnie wiązał się z planami wojny partyjskiej, które na powrót pojawiły się w Rzymie około roku 23. Propercjusz nie krytykuje epików, po raz kolejny tylko stwierdza, że nie jest to poezja, jaką sam mógłby tworzyć. Ze względów artystycznych woli *intacta via* (w. 18) – to wyraźne nawiązanie do fragmentu *Aitia* Kallimacha, w którym grecki poeta wykazuje swoją niechęć do „publicznego szlaku i szerokiej drogi przemierzanej przez wielu” (Callim. *Ait.* I 1, 25-28). Po raz kolejny więc, tak jak w utworze II 14, wykorzystuje elegik odniesienia do sytuacji politycznej, by wyraźnie określić swoje priorytety w kwestiach artystycznych²⁰.

O ile w otwierającej tę księgę elegii Propercjusz przy pomocy odwołania do świata irańskiego wypowiedział swoją opinię na temat poglądów na sztukę poetycką, to w stanowiących dyptych elegiach III 4 i III 5²¹ powrócił do

¹⁸ Warto zestawić ten fragment z utworem III 3, gdzie Propercjusz przedstawia – tak jak przed nim Ennius – scenę snu na Helikonie. Na ten temat zob. J.L. BUTRICA. *The Amores of Propertius* s. 135-139.

¹⁹ *Bactria* oraz *Bactra* pojawiają się na kartach poezji rzymskiej od epoki augustowskiej aż po V wiek. Porf. HOR. *Carm.* III 29, 27-28; VERG. *Aen.* VIII 687-688; STAT. *Silv.* III 2, 136; PRUD. *Apoth.* 612; SID. *Carm.* II 448; SID. *Carm.* V 603. Na ten temat zob. też: Ch. LEROUGE. *L'image des Parthes* s. 222-223.

²⁰ M. WISSEMANN. *Die Parther in der augusteischen Dichtung* s. 95-96; R. HUNTER. *The Shadow of Callimachus: Studies in the reception of Hellenistic poetry at Rome*. Cambridge: Cambridge University Press 2006 s. 7-28. Temat recepcji twórczości Kallimacha przez poetów rzymskich doczekał się bardzo wielu opracowań, z których na największą uwagę zasługują: W. CLAUSEN. *Callimachus and Roman Poetry*. „Roman, Greek and Byzantine Studies” 5:1964 s. 181-196; J.P. SULLIVAN. *Propertius* s. 107-158; J.F. MILLER. *Callimachus and the Augustan Aetiological Elegy*. W: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Teil II. Principat. Band. 30.1. Sprache und Literatur*. Hg. H. Temporini, W. Haase. Berlin: De Gruyter 1982 s. 371-417; A. WÓJCIK. *Sextus Propertius Romanus Callimachus*. W: *Elegia poprzez wieki. Konferencja naukowa 8-9 XI 1994*. Red. I. Lewandowski. Poznań: VIS 1995 s. 65-79; R. HUNTER *The Shadow of Callimachus*. Słuszne są jednak zastrzeżenia, jakie zgłasza Butrica (*The Amores of Propertius* s. 101-107). Badacz ten twierdzi, że nie można całej poezji Propercjusza rozpatrywać w kategoriach naśladownictwa Kallimacha. Butrica tak podsumowuje swoje rozważania na temat określenia *Romanus Callimachus*: „This title is not meant to have universal validity, and is claimed only in the context of composing the Roman Aetia proposed in the same passage” (s. 102).

²¹ Na potrzebę wspólnego rozpatrywania obu tych elegii zwracają uwagę: J.P. SULLIVAN. *Propertius* s. 38; L. RICHARDSON. *Propertius, Elegies I-IV*. University of Oklahoma 1977 s. 330; M. WISSEMANN. *Die Parther in der augusteischen Dichtung* s. 90.

problematyki dwóch dróg życiowych: pierwszej poświęconej służbie państwu, a drugiej skupionej na poszukiwaniu indywidualnego szczęścia. Poeta aprobuje projekt wojny z Partią i nawołuje rodaków do wzięcia udziału w podbojach na Wschodzie:

Arma deus Caesar dices meditatur ad Indos,
 Et freta gemmiferi findere classe maris.
 Magna, viri, merces: parat ultima terra triumphos;
 Tigris et Euphrates sub tua iura fluent;
 Sera, sed Ausoniis veniet provincia virgis;
 Assuescent Latio Partha tropaea Iovi.
 Ite agite, expertae bello, date lintea, prorae,
 Et solitum, armigeri, ducite munus, equi!
 Omina fausta cano. Crassos clademque piate!
 Ite et Romanae consulite historiae! (w. 1-10)

W tym utworze dla wojsk mających ruszyć na wielką wojnę zakreśla poeta bardzo szeroką perspektywę geograficzną przywodzącą na myśl – tak jak w elegii II 10 – podboje Aleksandra²². Zarysowany tu temat ma wyraźnie epicki charakter, a dodatkowo podkreślają to takie wyrazy jak *arma* (w. 1), *virii* (w. 3), *bello* (w. 7) oraz *cano* (w. 9). W świetle tych wierszy wielka wyprawa nie ma ograniczyć się tylko do Partii, ale sięgnąć aż do Indii i na kraniec świata²³. Te szumne hasła są oczywiście retorycznym wyolbrzymieniem, gdyż w rzeczywistości nie planowano ani przeprowadzać operacji morskiej wspomnianej w w. 2, ani atakować Indii. W w. 4 zwraca uwagę użycie rzeczownika *ius*, który rzymscy poeci chętnie wykorzystywali, pisząc o sukcesach w polityce wschodniej: utożsamiano je bowiem z narzuceniem rzymskiego prawa²⁴. W porównaniu z elegią II 10, w której również pojawiła się

²² W odniesieniu do wojen toczonych na Wschodzie przez Rzymian zawsze należy mieć w pamięci naśladowictwo Aleksandra (*imitatio Alexandri*). Macedoński władca był wzorem dla wszystkich przyszłych zdobywców Orientu, stąd przypisywano im zamiary sięgnięcia aż do Indii, jako że i Aleksander tam dotarł. Nie można też pominąć postaci jeszcze jednego zdobywcy Indii: boga Dionizosa. Takie skojarzenia współgrały z silnymi w tej epoce tendencjami do wynoszenia Augusta ponad innych śmiertelników. Na temat boskości Augusta w poezji rzymskiej jego czasów zob. S. ŚNIEŻEWSKI. *Problem boskości Oktawiana-Augusta w poezji augustowskiej*. Kraków: Księgarnia Akademicka 1993.

²³ Nie sposób nie wspomnieć tu słusznej uwagi Ch. Lerouge (*L'image des Parthes* s. 222), która pisze: „L'association entre la conquête de Parthes et conquête de tout l'Orient est également très vivante à l'époque d'Auguste”.

²⁴ Podobnych sformułowań użyli Horacy (*dare iura Medis* – HOR. *Carm.* III 3, 44; *ius imperiumque Phraates / Caesaris accepit* – HOR. *Epist.* I 12, 27-28) i Stacjusz (*iura dat Eois* – STAT. *Silv.* V 3, 186). Z kolei obraz podporządkowanych rzek wschodnich napotykamy u Horacego (*Medumque flumen gentibus additum / victis minorem volvere vertices* – HOR. *Carm.* II 9, 21-22) i Wergiliusza (*Euphrates ibat iam mollior undis* – VERG. *Aen.* VIII 726).

koncepcja wielkiej wyprawy wschodniej, na większą skalę została wyeksponowana kwestia zemsty za klęskę Krassusa. Propercjusz, który w elegii III 1 określił się jako kapłan Muz, teraz przemawia w sposób bardziej zdecydowany i odnoszący się do spraw religijnych (związana z wróżbiarstwem fraza *omina fausta* oraz sugerujący ofiarę przebłągalną czasownik *piare* – w. 9). Wojna partyjska jest więc swego rodzaju obowiązkiem religijnym, choć – jak dowiadujemy się z ironicznego zakończenia utworu – poecie wystarczy uczestnictwo w uroczystości triumfalnej, gdy legiony odniosą już ostateczne zwycięstwo (*Praeda sit haec illis, quorum meruere labores: / Me sat erit Sacra plaudere posse Via* – w. 21-22)²⁵.

Elegię III 5 poświęcił Propercjusz tematyce bogactwa, przemijania oraz własnej twórczości. Rozpoczął ją jednak w sposób kontrastujący z wydzwięciem utworu poprzedniego: *Pacis Amor deus est, pacem veneramur amantes* (w. 1). Następnie przedstawił obszerny katalog tematów, które chciałby w późnych latach swego życia podjąć, utwór zaś zakończył efektownym przeciwstawieniem swojej kariery poetyckiej losowi żołnierza:

Exitus hic vitae superet mihi: vos, quibus arma
Grata magis, Crassi signa referte domum (w. 47-48)

Exitus [...] vitae (w. 47) jest dla Propercjusza czasem wytężonej twórczości artystycznej, tymczasem inni (znamiennie, że pojawia się tutaj bezpośredni zwrot do adresata – *vos*, w. 48) powinni podjąć wyprawę partyjską i odzyskać sztandary Krassusa. Z tych wersów przebija pewien optymizm, dobrze współgrający z tonem elegii poprzedniej: nadchodząca wojna skończy się sukcesem i odzyskaniem znaków legionowych. W powyższym dystychu pojawia się takie przeciwstawienie, ale trudno się w nim dopatrzeć negatywnego stosunku poety do służby państwu. Są ludzie, którym taka służba jest bliższa (*grata magis*, w. 48), a są tacy, którzy jak Propercjusz będą przede wszystkim realizowali własne plany i potrzeby. Ale to nie oznacza jeszcze niechęci wobec augustowskiej polityki czy krytyki wojny i moim zdaniem nie można się tu dopatrywać wrogiego stosunku do nowego ustroju i do cierpień wywołanych przez rzymski imperializm, jak chciałby to widzieć J.P. Sullivan²⁶.

²⁵ G. ŻUREK. *Echa wojen domowych* s. 111-112; M. WISSEMAN. *Die Parther in der augusteischen Dichtung* s. 90-95; F. CAIRNS. *Sextus Propertius* s. 403-440. Cairns przeprowadza ciekawe porównanie między tą elegią a fragmentem 2 Korneliusza Gallusa (*Fata mihi...*) oraz segmentem „Ars Amatoria”, poświęconym wyprawie Gajusza Cezara na Wschód (Ov. *Ars* I 177-228).

²⁶ J.P. SULLIVAN. *Propertius* s. 14, 37-38; M. WISSEMAN. *Die Parther in der augusteischen Dichtung* s. 94-95.

Elegia III 9 jest przykładem kolejnej (po pierwszym utworze księgi II) *recusatio* skierowanej do Mecenasa²⁷. Elegik wychodzi od konstatacji, że nikt nie może być mistrzem we wszystkich dziedzinach, po czym chwali adresata za jego wielkie zaangażowanie w zarządzanie państwem, postawę godną rzymskiego męża stanu²⁸. Porusza tu też temat wojny z Partami:

Cum tibi Romano dominas in honore secures
Et liceat medio ponere iura foro;
Vel tibi Medorum pugnacis ire per hastas,
Atque onerare tuam fixa per arma domum (w. 23-26)

Partowie zostali w tym passusie określani mianem Medów, co jest częstym zabiegiem w poezji augustowskiej, ukłonem w stronę wcześniejszej tradycji greckiej, która traktowała te dwa określenia synonimicznie. Przymiotnik *pugnax* (w. 25) znów kieruje uwagę odbiorców na bojowe umiejętności ludów irańskich, choć tym razem nie pojawiły się wzmianki na temat często kojarzonych z Partami cechami: mistrzostwem w łucznictwie i jeździe konnej. Cała fraza *Medorum pugnacis ire per hastas* (w. 25) przywodzi na myśl koncept wojny z monarchią Arsakidów, którą wówczas w Rzymie planowano i w której organizację Mecenasa mógł być jakoś zaangażowany z racji pełnionych przy Auguście funkcji doradczych. W dalszych wersach utworu Propercjusz wyraźniej artykułuje swój opór wobec podjęcia poważnej tematyki epickiej i raz jeszcze przedstawia się jako spadkobierca tradycji Kallimacha (*Inter Callimachi sat erit placuisse libellos*, w. 43). Zastrzega się jednak, że jeśli Mecenasa da mu przykład własną twórczością, stworzy epos historyczny. Od razu też nakreśla kilka potencjalnych tematów:

Prosequar et currus utroque ab litore ovantis,
Parthorum astutae tela remissa fugae,
Claustraue Pelusi Romano subruta ferro,
Antonique gravis in sua fata manus (w. 53-56)

²⁷ Fedeli (*Properzo, Il libro terzo delle elegie*. Bari: Adriatica 1985 s. 303) jest zdania, że tylko niektóre partie tego utworu stanowią *recusatio*. Moim zdaniem można określić tym mianem całą tę elegię przy dostrzeżeniu, że Propercjusz nieco zmodyfikował swoje stanowisko w porównaniu z utworem II 1: jakkolwiek dalej stwierdza, że nie czuje się powołany do tworzenia eposu historycznego, nie odrzuca już poważnej tematyki mitologicznej (*Te duce vel Iovis arma canam caeloque minantem / Coeum et Phlegraeis Eurymedonta iugis* – w. 45-46).

²⁸ Mecenasa łączył w sobie tożsamość rzymską i etruską. Chętnie podkreślał swoje pochodzenie od dawnych władców Etrurii i wykazywał przywiązanie do etruskiej tradycji, nie tak surowej jak rzymska. Na te elementy zwracali uwagę również poeci, którym patronował; czyni to także Propercjusz, zwracając się do Mecenasa w elegiach II 1 oraz III 9. Niezwykle interesującą analizę Propercjańskich wzmianek o tematyce etruskiej przedstawia Cairns (*Sextus Propertius* s. 272-294).

Przedmiotem eposu mogłyby być w opinii poety dotychczasowe osiągnięcia Augusta (zwycięstwa nad Antoniuszem i sprzymierzonym z nim Egipsem²⁹), a także jeden sukces, który dopiero ma nadejść, to jest zwycięstwo nad Partami. Podobnie jak w elegii II 10 pojawia się tu bezpośrednia wzmianka o charakteryzującym partyjskich łuczników strzale oddawanym w kierunku przeciwnym do kierunku jazdy. Odniesienia do Partów w omawianym utworze również można powiązać z przygotowaniem do wojny ze wschodnim sąsiadem. Warto zwrócić uwagę na fakt, że Propercjusz jest pełen optymizmu przed nadchodzącą rozprawą z królestwem Arsakidów (skoro w przyszłości ma opiewać tę wojnę, to zakłada jej zwycięskie zakończenie), ale zarazem konsekwentnie trzyma się z dala od wzięcia w niej udziału. W jego ujęciu konflikt ten może być literackim tworzywem albo dowodem na godne szacunku zaangażowanie Mecenasa w sprawy publiczne – zaangażowania, którym sam się nie wykazuje³⁰.

Ostatnim utworem w księdze III, który zawiera nawiązania do tematyki partyjskiej, jest elegia 12 skierowana do Postumusa. Adresat ma wziąć udział w nadchodzącym konflikcie na Wschodzie i z tego względu opuści swoją ukochaną Gallę:

Postume, plorantem potuisti linquere Gallam,
 Miles et Augusti fortia signa sequi?
 Tantine ulla fuit spoliati gloria Parthi,
 Ne faceres Galla multa rogante tua?
 Si fas est, omnes pariter pereatis avari,
 Et quisquis fido praetulit arma toro!
 Tu tamen iniecta tectus, vesane, lacerna
 Potabis galea fessus Araxis aquam.
 Illa quidem interea fama tabescet inani,
 Haec tua ne virtus fiat amara tibi,
 Neve tua Medae laetentur caede sagittae,
 Ferreus armato neu cataphractus equo,
 Neve aliquid de te flendum referatur in urna:
 Sic redeunt, illis qui cecidere locis (w. 1-14)

Poeta obiera za temat utworu sytuację, która w przeddzień mającej nadejść wojny z Partami była zapewne udziałem niejednej rzymskiej rodziny.

²⁹ Ponieważ Propercjusz wspomina tutaj o dwóch brzegach (*utroque ab litore*, w. 53), słuszna wydaje się sugestia Richardsona (*Propertius ad loc.*), że poeta mógł się tu odwoływać do potrójnego triumfu Oktawiana po bitwie aktyjskiej, gdy to jednym z pokonanych ludów byli mieszkańcy nad Morzem Północnym Belgowie, którzy w tym passusie mogliby reprezentować Zachód.

³⁰ M. WISSEMAN. *Die Parther in der augusteischen Dichtung* s. 96-98; J.L. BUTRICA. *The Amores of Propertius* s. 140-144; F. CAIRNS. *Sextus Propertius* s. 267-269.

Propercjusz, zdecydowany indywidualista, przybiera tu postawę niechęci wobec wojny, którą uważa za wynik chciwości ludzkiej (w. 3-6). Ze wszystkich utworów dotyczących problematyki partyjskiej ten jest najbardziej krytyczny wobec polityki ekspansji³¹. W trzecim wersie nawet Partowie, dotąd przedstawiani przede wszystkim jako groźni wojownicy i sprawcy klęski Krassusa, zostali ukazani tylko jako potencjalna zdobycz (*spoliati gloria Parthi*, w. 3). Poeta nie rezygnuje jednak z okazji wykorzystania toposu militarnego i w kolejnych wersach przywołuje skojarzenie z łucznictwem (*Medae [...] sagittae*, w. 11) oraz jako jedyny poeta augustowski w opisie ciężkiej jazdy irańskiej używa pochodzącego z greki wyrazu *cataphractus* (w. 12)³². Wzmianka na temat rzeki Araxes (w. 8) zwraca uwagę na pojawienie się w planach polityki wschodniej Augusta nowego teatru działań, jakim była Armenia. Wojna rozumiana jako zagrożenie dla szczęśliwego życia rodzinnego jest u Propercjusza obiektem krytyki. Warto zauważyć, że nie ma tu w ogóle wzmianki o pozytywnej roli wojny dla kształtowania charakteru młodzieży (cf. Hor. *Carm.* III 2). Cała elegia III 12 służy pochwalie wiernej żony Galli, która – niczym druga Penelopa – ma oczekiwać na powrót męża. Odniesienia do planowanego konfliktu z Partami służą dodatkowemu uwytknieniu jej wierności³³.

Zawarty w roku 20 układ między Tyberiuszem a Fraatesem IV unormował stosunki między obydwiema potęgami. Do planowanej i zapowiadanej we wcześniejszych elegiach wojny z monarchią Arsakidów nie doszło, a propaganda rzymska wyolbrzymiła skalę sukcesu odniesionego na Wschodzie. Mimo iż sytuacja w Armenii po interwencji Tyberiusza była korzystniejsza

³¹ Warto w tym miejscu zaznaczyć, że ani w tym, ani w żadnym innym miejscu w poezji Propercjusza nie zostaje nawet wspomniana kwestia ewentualnych ofiar prowadzonych przez Rzym wojen ekspansyjnych. Widoczna jest więc różnica między wojnami zewnętrznymi a stanowiącymi szczególnie rodzaj *nefas* wojnami domowymi, przynoszącymi śmierć rzymskim obywatelom. Por. *Parumne campis atque Neptuno super / Fusum est Latini sanguinis* (HOR. *Epod.* 7, 3-4); *Si Perusina tibi patriae sunt nota sepulcra, / Italiae duris funera temporibus* (PROP. I 22, 3-4).

³² Ch. LEROUGE. *L'image des Parthes* s. 300-303. Należy w tym miejscu zaznaczyć również, że mimo ogromnej roli, jaką w wojskowości starożytnego Iranu odgrywali ciężkozbrojni jeźdźcy, poeci rzymscy nie zwracali większej uwagi na tę formację i jej znaczenie na polu bitwy. Moim zdaniem wynika to w dużej mierze z chęci ukazania wschodniego sąsiada jako przeciwnika groźnego, ale groźnego dzięki mniej „męskim” sposobom walki: łucznictwu oraz podstępowi (manewrowi fałszywego odwrotu rozrywającego szyki przeciwnika).

³³ M. SWOBODA. *Sextus Propertius* s. 80-81; D. LITTLE. *Politics in Augustan Poetry* s. 302; M. WISSEMAN. *Die Parther in der augusteischen Dichtung* s. 98-99; F. CAIRNS. *Sextus Propertius* s. 16-20. Sullivan (*Propertius* s. 58-61) słusznie zwraca uwagę, że Propercjusz różni się od Horacego, który w swoich utworach dotyczących tematu wojny zewnętrznej zawsze chwalił rzymską ekspansję.

dla Rzymian, a odzyskanie sztandarów miało dla nich duże znaczenie w sferze ideowej, to traktat pokojowy był z całą pewnością układem dwóch równych partnerów i nie mogło być mowy o jakimkolwiek podporządkowaniu Partii Rzymowi. Princeps jednak i jego otoczenie próbowali tworzyć taki obraz relacji ze wschodnim sąsiadem choćby poprzez emisję monet wskazujących na skalę rzymskiego zwycięstwa. Poeci rzymscy tworzący po roku 20 również do pewnego stopnia starali się przedstawić stosunki między Rzymem a Partią w kategoriach podporządkowania jednego państwa drugiemu. Także Propercjusz, który w księdze IV wspomina o tematyce partyjskiej w elegiach 3 oraz 6, sięga czasem po tę triumfalną wizję³⁴.

Elegia IV 3 ze względu na swoją tematykę przypomina analizowany już utwór III 12. Znowu bowiem posługuje się autor historią spowodowanej wojną rozłąki małżonków³⁵. Tym razem jednak wykorzystuje formę listu Aretuzy do przebywającego w dalekich krajach Lykotasa. Utwór ten przez swój epistolarny charakter zdaje się zapowiadać już późniejsze *Heroidy* Owidiusza. Zarazem jednak można wskazać na podobieństwo postaci Aretuzy do Kornelii, pasierbicy Augusta, sławionej przez poetę jako idealna matrona rzymska w datowanej na rok 16 elegii IV 11. Propercjusz w początkowej partii utworu wymienia wiele różnych miejsc, które odwiedza Lykotas:

Te modo viderunt iteratos Bactra per ortus,
Te modo munito Neuricus hostis equo,
Hibernique Getae, pictoque Britannia curru,
Ustus et Eoa decolor Indus aqua (w. 7-10)

W obszernym, silnie kontrastującym z wcześniejszym obrazem płaczącej Aretuzy katalogu³⁶ wymienione są różne obszary i ludy, m.in. Baktry, kraniec świata irańskiego. M. Janan zwróciła uwagę na podobieństwa do początkowej partii 11 pieśni Katullusa (Catul. 11, 1-12), w której również wy-

³⁴ Na temat księgi IV zob. D. LITTLE. *Politics in Augustan Poetry* s. 303-305; J.F. MILLER. *Callimachus* s. 380-396; M. JANAN. *The Politics of Desire. Propertius IV*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press 2001. F. Cairns (*Sextus Propertius* s. 320) podkreśla w odniesieniu do tej księgi znaczny wzrost znaczenia Augusta i brak wzmianek na temat dotychczasowego patrona Mecenasza.

³⁵ Zdaniem F. Cairnsa (*Sextus Propertius* s. 358) można tu mówić o generalizującym i idealizującym ujęciu rzymskiego małżeństwa. Tę ogólność ma podkreślać nadanie bohaterom greckich imion.

³⁶ H. Merklin (*Arethusa und Laodamia*. „Hermes” 96:1968, z. 3 s. 464 i 467) słusznie zwraca uwagę na wyraźne rozróżnienie dwóch światów: świata Aretuzy (kobiecego) i świata Lykotasa (męskiego) oraz na rolę tego kontrastu w całej elegii. Z kolei Hutchinson (*Propertius, Elegies. Book IV*. Cambridge: Cambridge University Press 2006 s. 104) wyjaśnia kobiecym punktem widzenia odrębne, bardziej osobiste niż w elegii III 12 podejście do tematu wojny.

mienione zostały nazwy geograficzne i etniczne ze Wschodu i Zachodu³⁷. W powyższych czterech wersach zauważyć można zatem wykorzystanie nazw odwołujących się do obszarów i ludów ze wschodnich (Baktria, Indie) i północnych (Germanie, mieszkańcy Brytanii i Irlandii, Getowie) krańców świata, co jest kolejnym przykładem wykorzystania geografii dla celów literackiej *amplificatio*, jako że na większość z tych terenów Rzymianie wcale wówczas (a w niektórych przypadkach zgoła nigdy) nie dotarli³⁸. W dalszej części tej długiej elegii Aretuza pisze, co robi w oczekiwaniu na męża, starając się w jakiś sposób pokonać rozdziałający ich dystans. Wspomina m.in., jak nocami czyta o miejscach, w których przebywa jej ukochany:

Et disco, qua parte fluat vincendus Araxes,
 Quot sine aqua Parthus milia currat equus;
 Cogor et e tabula pictos ediscere mundos,
 Qualis et educti sit positura Dai,
 Quae tellus sit lenta gelu, quae putris ab aestu,
 Ventus in Italiam qui bene vela ferat (w. 35-40)

Małżonka przedstawia się tutaj jako erudytką³⁹, która w swej tęsknocie chce być bliżej męża przez poznawanie przemierzanych przez niego krajów. Propercjusz po raz drugi wykorzystuje tu nazwę rzeki Araxes⁴⁰, która wskazywałaby na obecność Lykotasa w Armenii. Sięga też jednak po ciekawostki z dziedziny zoologii, wskazując na wyjątkową wytrzymałość partyjskich koni (w. 36), a potem na geograficzne położenie terenów kontrolowanych przez Dahów, jeden z ludów irańskich (w. 38). Odniesienia do takich szczegółów więcej niż o bohaterce mówią o samym autorze, który chce się pokazać czytelnikom jako prawdziwy erudyta, doskonale orientujący się w realiach Wschodu. Do motywów irańskich powraca Propercjusz raz jeszcze w ostatniej części utworu:

³⁷ M. JANAN. *The Politics of Desire* s. 56-57.

³⁸ F. Richardson (*Propertius ad loc.*) pisze: „The campaigns she imagines here are far beyond the sphere of any military activity or ambition is generation”. Wzmianki o dalekich krajach są często wykorzystywane w rzymskiej elegii miłosnej, nieraz w związku z charakterystycznymi dla nich towarami. Dostęp do nich umożliwiają rzymskie podboje. Na ten temat zob. P.L. BOWDITCH, *Roman Love Elegy* s. 126-127.

³⁹ Hutchinson (*Propertius ad loc.*) zwraca uwagę na te naukowe zainteresowania Aretuzy, które nadają jej pewne cechy *puella docta*, odpowiednie dla ambitnej ukochanej elegika, choć może w mniejszym stopniu dla rzymskiej matrony.

⁴⁰ Tak samo jak Baktria, Araxes stał się nazwą geograficzną, często wspominaną w poezji łacińskiej i to aż po V wiek. Propercjusz sięga po tę nazwę dwukrotnie (III 12, 8; IV 3, 35). Cf. VERG. *Aen* VIII 728; LUC. VIII 431; STAT. *Silv.* I 4, 79; STAT. *Silv.* V 2, 32 i 141; CLAUD. *In Ruf.* I 376; SID. *Carm.* II 441; SID. *Carm.* VII 74.

Ne, precor, ascensis tanti sit gloria Bactris,
 Raptave odorato carbasa lina duci,
 Plumbea cum tortae sparguntur pondera fundae,
 Subdulus et versis increpat arcus equis!
 Sed (tua sic domitis Parthae telluris alumnis
 Pura triumphantis hasta sequatur equos)
 Incorrupta mei conserva foedera lecti!
 Hac ego te sola lege redisse velim:
 Armaque cum tulero portae votiva Capenae,
 Subscribam SALVO GRATA PUELLA VIRO (w. 63-72)

Te pięć dystychów nosi wyraźne znamiona modlitwy (*precor*, w. 63), którą kończy rodzaj wotywnego epigramu. Aretuza prosi o pomyślny powrót małżonka i o to, by był jej wierny (w. 69). Wspomina też o zagrożeniu, jakim są partyjskie strzały wypuszczane w pełnym galopie przez znakomitych łuczników irańskich (w. 65-66). Propercjusz po raz czwarty już wspomina o tej specyficznej umiejętności Partów, co wskazuje na powszechność i popularność tego skojarzenia. W wersach 67-68 wyraźne jest przekonanie o nadchodzącym nieuchronnie zwycięstwie nad państwem Arsakidów, a nawet o jego podporządkowaniu Rzymowi (czasownik *domare*). Elegię należy datować na lata 21/20, ponieważ Araxes został w niej określony jako *vincendus* (w. 35), podczas gdy po roku 20 i osadzeniu na tronie armeńskim Tigranesa poeta użyłby raczej innego epitetu. Data powstania pozwala więc zestawiać tę elegię – przynajmniej pod względem odniesień do tematyki irańskiej – raczej z utworami z księgi III niż z elegią IV 6, która prezentuje już odmienne postrzeżenie stosunków między Imperium Romanum a Imperium Parthicum⁴¹.

Ostatnim chronologicznie utworem, w którym wspomina Propercjusz o Partach, jest ajtiologiczna elegia IV 6 opisująca genezę kultu Apollina Aktyjskiego⁴². Końcowe wersy tego utworu to scena dyskusji poetów uczestniczących w uroczystości dedykacji świątyni:

Ille paludosos memoret servire Sycambros,
 Cepheam hic Meroen fuscaque regna canat,

⁴¹ M. SWOBODA. *Sextus Propertius* s. 81; D. LITTLE. *Politics in Augustan Poetry* s. 303; M. WISEMANN. *Die Parther in der augusteischen Dichtung* s. 100-102; M. JANAN. *The Politics of Desire* s. 53-69. Analizy tego utworu w zestawieniu z 13 *Heroidą* Owidiusza dokonuje H. Merklin. (*Arethusa und Laodamia*).

⁴² Na temat tej ważnej, umieszczonej w centralnym miejscu całej księgi, elegii zob. W.R. JOHNSON. *The Emotions of Patriotism: Propertius 4.6*. „California Studies in Classical Antiquity” 6:1973 s. 151-180; M. SWOBODA. *Sextus Propertius* s. 92-93; A. WÓJCIK. *Sextus Propertius* s. 76-77. Podmiot elegijny przyjmuje w tym utworze maskę wieszczki i kapłana Muz, tak samo jak w elegii III 1. Powtórnie przywołuje też postacie Kallimacha i Filetasa (*Serta Philiteis certet Romana corymbis, / Et Cyrenaeas urna ministret aquas*, w. 3-4), których wzywał w tamtym utworze.

Hic referat sero confessum foedere Parthum:
 (Reddat signa Remi, mox dabit ipse sua:
 Sive aliquid pharetris Augustus parcet Eois,
 Differat in pueros ista tropaea suos.
 Gaude, Crasse, nigras si quid sapis inter harenas:
 Ire per Euphraten ad tua busta licet.)
 Sic noctem patera, sic ducam carmine, donec
 Iniciat radios in mea vina dies (w. 77-86)

Powyższe wersy, które można moim zdaniem uznać za wyraz opinii Propercjusza na temat polityki zagranicznej Augusta⁴³, są wyliczeniem różnych sukcesów rzymskiego oręża, odniesionych w ostatnich latach. W kontekście Partów zauważyć można zastosowanie czasownika *confiteri* w rzadkim znaczeniu „przyznać się do klęski”. Wschodni sąsiad zostaje więc w opinii poety zmuszony do zawarcia *foedus*, które zakończyło okres wojny między dwoma imperiami. Słusznie zauważa D. Little, że inne niż choćby w elegii III 9 jest tutaj nastawienie poety do wojny z Partami: konflikt nie jest spowodowany żądzą podbojów i łupów, jego przyczyną jest raczej słuszna zemsta za śmierć Krassusa⁴⁴. Mimo iż utwór powstał już po zawarciu układu z Fraatesem, możemy w nim dostrzec koncepcję wznowienia wojny z Partami. Wzmianka o tym, że oddadzą oni jeszcze własne sztandary (w. 80), poprzedza informacje o odłożeniu kolejnej wojny na czas dojrzałości przybranych synów Augusta, Gajusza i Lucjusza Cezarów (w. 82). Można jednak sądzić, że jest to zapowiedź odłożenia wojny ze wschodnim sąsiadem *ad Kalendas Graecas*. Teraz bowiem Rzym może wreszcie cieszyć się urokami pokoju pod rządami Augusta, który uregulował sporne kwestie z monarchią Arsakidów, otwierając drogę za Eufrat (w. 83-84). Wszystkie te uwagi dotyczące relacji rzymsko-partyjskich w elegii IV 6 są elementem parenetycznej wypowiedzi Propercjusza. Nie należy ich jednak postrzegać wyłącznie jako przejawu myślenia życzeniowego samego autora, ale trzeba uwzględnić również ich kontekst propagandowy, tworzący obraz wielkiego triumfu Rzymu pod mądrymi rządami Augusta⁴⁵.

⁴³ Tak: F. RICHARDSON. *Propertius ad v.* 80-84. Inaczej interpretują ten fragment: C.U. MERRIAM. ‘*Either with us or against us*’ s. 66-68; HUTCHINSON. *Propertius ad v.* 85-86). Szczególnie trudno się zgodzić z Merriam, która za przejaw opozycyjności Propercjusza uważa sięgnięcie po imię Remus, a nie Romulus (s. 68), choć przecież w poezji łacińskiej taka zmiana nie jest czymś rzadkim (por. *Regnavit prima Remi* – PROP. II 1, 23; *Dices culminibus Remi vagantis* – STAT. *Silv.* II 7, 60).

⁴⁴ D. LITTLE. *Politics in Augustan Poetry* s. 304.

⁴⁵ M. WISSEMANN. *Die Parther in der augusteischen Dichtung* s. 102-103; B. CAMPBELL. *War and diplomacy* s. 227; Ch. LEROUGE. *L’image des Parthes* s. 115.

Wzmianki na temat państwa Partów i polityki Rzymu wobec wschodniego sąsiada nie tworzą w poezji Propercjusza (to samo dotyczy również innych autorów tej epoki) większej całości. Są one drobne i rozproszone po II, III i IV księdze jego elegii, da się w nich jednak dostrzec pewien wpływ aktualnej sytuacji politycznej: można zauważyć rosnącą szczegółowość opisów Partów, ich obyczajów i sposobu walki. Wzmianki o stosunkach z monarchią Arsakidów są – zwłaszcza w księdze IV – mniej typowe i wychodzą poza ogólnikowe postrzeganie Partii jako wrogiego kraju konnych łuczników. Moja analiza potwierdza więc do pewnego stopnia tezę Cairnsa⁴⁶ o rosnącej w kolejnych księgach konkretności opisów ludów i wydarzeń. Jeśli chodzi o Partów, to tylko pośrednio można tę zmianę przypisać wpływowi Mecenasasa. Większą liczbę szczegółowych informacji na ich temat wiązałbym raczej z czynnikami polityczno-militarnymi i wzrostem zainteresowania wschodnim sąsiadem w okresie między bitwą pod Akcjum a traktatem rzymsko-partyjskim z roku 20 p.n.e., a także ogólnym rozwojem artystycznym poety. W utworach z księgi II temat wojny partyjskiej jest jeszcze dość odległy, ale w księdze III oraz w powstałej jeszcze przed rokiem 20 elegii IV 3 wzmianki o jej nadejściu są wyraźniejsze. Natomiast elegia IV 6 odwołuje się już do nowych realiów w stosunkach rzymsko-partyjskich. Idea wojny-zemsty za klęskę pod Carrhae jest obecna w poezji Propercjusza, ale wyraźniejsze do niej nawiązania pojawiają się tylko w utworach III 4-5 oraz w IV 6. Najczęściej eksploatowany przez poetę wątek dotyczący świata partyjskiego to nawiązania do dwóch umiejętności bojowych, w których Partowie byli mistrzami, tj. do łucznictwa i jeździectwa. Połączeniem obu jest kilkakrotnie wspomniany tzw. strzał partyjski. Nie można określić Propercjusza mianem przeciwnika ekspansji na Wschód, trzeba jednak zaznaczyć, że dostrzegał on choćby uciążliwości wynikające z konieczności stacjonowania żołnierzy z dala od domu, co odmalował pięknie w elegiach III 12 i IV 3. Wydaje się więc, że poetę trudno zaklasyfikować jako pro- lub antyaugustowskiego. Niewątpliwie był on indywidualistą, który chciał iść w życiu własną drogą (widać to dobrze na przykładzie podejmowanej przezeń tematyki literackiej)⁴⁷, nie czuł bowiem powołania do służby państwu. Fakt wieloletniej przynależności do związanego z dworem cesarskim kręgu Mecenasasa zdaje

⁴⁶ F. CAIRNS. *Sextus Propertius* s. 270.

⁴⁷ Kwestii pominięcia przez Propercjusza tematyki epickiej nie należy wiązać z opozycyjnością wobec władcy. Wypada się zgodzić z opinią, którą przedstawia J.L. Butrica (*The Amores of Propertius* s. 117): „[For Propertius] epic will always remain impossible for purely aesthetic and personal reasons, but homage will not”.

się jednak wskazywać na to, że jego postawa, w niektórych punktach niezgodna z reformatorskimi planami Augusta, nie była postrzegana jako opozycyjna, a *Romanus Callimachus* cieszył się uznaniem i poparciem władcy tak samo jak jego grecki mistrz trzy wieki wcześniej⁴⁸.

BIBLIOGRAFIA

WYDANIA I KOMENTARZE

- PROPERTIUS, *Elegies. Book IV*, edited by G. Hutchinson, Cambridge 2006.
- PROPERTIUS, *Elegies I-IV*, edited with introduction and commentary by L. Richardson, jr, University of Oklahoma 1977.
- PROPERZO, *Il libro terzo delle elegie*, introd., testo e commento di P. Fedeli, Bari 1985.

OPRACOWANIA

- BOWDITCH P.L.: *Roman Love Elegy and the Eros of Empire. W: A Companion to Roman Love Elegy*. Ed. B.K. Gold. Wiley-Blackwell 2012 s. 119-133.
- BUTRICA J.L.: *The Amores of Propertius. Unity and Structure of Books 2-4*. „Illinois Classical Studies” 21:1996 s. 87-158.
- CAIRNS F.: *Sextus Propertius. The Augustan Elegist*. Cambridge: Cambridge University Press 2006.
- CAMPBELL B.: *War and diplomacy: Rome and Parthia, 31 BC-AD 235. W: War and Society in the Roman World*. Eds. J. Rich, G. Shipley. London, New York: Routledge 2002² s. 213-240.
- CLAUSEN W.: *Callimachus and Roman Poetry*. „Roman, Greek and Byzantine Studies” 5:1964 s. 181-196.
- CLOUD D.: *Roman poetry and anti-militarism. W: War and Society in the Roman World*. Eds. J. Rich, G. Shipley. London, New York: Routledge 2002² s. 115-138.
- EDWELL P.: *The Euphrates as a Boundary between Rome and Parthia in the Late Republic and Early Empire*. „Antichthon” 47:2013 s. 191-206.
- GALE M.: *Propertius 2.7: Militia Amoris and the Ironies of Elegy*. „The Journal of Roman Studies” 87:1997 s. 77-91.
- HUNTER R.: *The Shadow of Callimachus: Studies in the reception of Hellenistic poetry at Rome*. Cambridge: Cambridge University Press 2006.
- JANAN M.: *The Politics of Desire. Propertius IV*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press 2001.

⁴⁸ Warto zwrócić uwagę na swego rodzaju „proces dorastania” Propercjusza do roli Kallimacha: od krótkich wzmianek i nawiązań w księgach II i III do dumnej deklaracji z elegii IV 1 (*Ut nostris tumefacta superbiat Umbria libris, / Umbria Romani patria Callimachi*, w. 63-64) oraz na jej czasową zbieżność ze stopniowym zbliżaniem się poety do popieranej przez Augusta tematyki narodowej.

- JOHNSON W.R.: The Emotions of Patriotism: Propertius 4.6. „California Studies in Classical Antiquity” 6:1973 s. 151-180.
- KORPANTY J.: *Obraz człowieka i filozofia życia w literaturze rzymskiej epoki augustowskiej*. Kraków: PWN 1985.
- LEROUGE Ch.: *L'image des Parthes dans le monde gréco-romain. Du début du Ier siècle av. J.-C. jusqu'à la fin du Haut-Empire romain*. Stuttgart: Franz Steiner 2007.
- LITTLE D.: Politics in Augustan Poetry. W: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Teil II. Principat. Band. 30.1. Sprache und Literatur*. Hg. H. Temporini, W. Haase. Berlin: De Gruyter 1982 s. 254-370.
- MERKLIN H.: Arethusa und Laodamia. „Hermes” 96:1968 z. 3 s. 461-494.
- MERRIAM C.U.: 'Either with us or against us': The Parthians in Augustan Ideology. „Scholia: Studies in Classical Antiquity” 13:2004 s. 56-70.
- MEYER H.D.: *Die Aussenpolitik des Augustus und die Augusteische Dichtung*. Köln, Graz: Böhlau 1961.
- MILLER J.F.: Callimachus and the Augustan Aetiological Elegy. W: *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt. Teil II. Principat. Band. 30.1. Sprache und Literatur*. Hg. H. Temporini, W. Haase. Berlin: De Gruyter 1982 s. 371-417.
- NEWMAN K.: The Third Book: Defining a Poetic Self. W: *Brill's Companion to Propertius*. Ed. H.-Ch. Günther. Leiden, Boston: Brill 2006 s. 319-352.
- OLBRYCHT M.J.: Iran starożytny. W: *Historia Iranu*. Red. A. Krasnowolska. Wrocław: Ossolineum 2010 s. 27-283.
- SHERWIN-WHITE A.N.: *Roman Foreign Policy in the East 168 B.C. to A.D. 1*. London: Duckworth 1984.
- SULLIVAN J.P.: *Propertius. A Critical Introduction*. Cambridge–London–New York–Melbourne: Cambridge University Press 1976.
- SWOBODA M.: *Sextus Propertius: szkice krytycznoliterackie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM 1976.
- SYNDIKUS H.P.: The Second Book. W: *Brill's Companion to Propertius*. Ed. H.-Ch. Günther. Leiden–Boston: Brill 2006 s. 245-318.
- ŚNIEŻEWSKI S.: *Problem boskości Oktawiana-Augusta w poezji augustowskiej*. Kraków: Księgarnia Akademicka 1993.
- TIMPE D.: Zur augusteischen Partherpolitik zwischen 30 und 20 v. Chr. „Würzburger Jahrbücher für die Altertumswissenschaft” 1:1975 s. 155-169.
- WISSEMAN M.: *Die Parther in der augusteischen Dichtung*. Frankfurt am Main–Bern: Peter Lang 1982.
- WÓJCIK A.: Sextus Propertius Romanus Callimachus. W: *Elegia poprzez wieki. Konferencja naukowa 8-9 XI 1994*. Red. I. Lewandowski. Poznań: VIS 1995.
- ŻUREK G.: Echa wojen domowych i polityki zagranicznej Oktawiana w elegiach Propertiusza. „Meander” 21:1966 z. 4 s. 103-116.

SIVE ALIQUID PHARETRIS AUGUSTUS PARCET EOIS.
WSCHODNIA POLITYKA RZYMU W POEZJI PROPERCJUSZA

Streszczenie

Propercjusz, jeden z najważniejszych poetów epoki augustowskiej, sięgał nieraz w swoich utworach do tematyki politycznej. Jednym z wątków poruszanych przez niego w II, III i IV księdze elegii są stosunki rzymsko-partyjskie. Propaganda augustowska wykorzystywała temat zemsty za klęskę pod Carrhae w roku 53 przed Chr. i zapowiadała podbój monarchii Arsakidów. Poeci tej epoki również nawiązywali do rzymskiej polityki wobec Partów. W artykule pokazano, jak na przestrzeni lat zmieniało się podejście Propercjusza do tematyki partyjskiej i jak na obraz Partów wpływała aktualna sytuacja polityczna.

Słowa kluczowe: Propercjusz; Partowie; relacje rzymsko-partyjskie; epoka augustowska; rzymska elegia miłosna.

SIVE ALIQUID PHARETRIS AUGUSTUS PARCET EOIS.
ROMAN EASTERN POLICY IN THE POETRY OF PROPERTIUS

Summary

Propertius, one of the most important poets of the Augustan Age, referred sometimes to Roman politics. One of the issues he covered in 2nd, 3rd and 4th book of his elegies was Romano-Parthian relations. The Augustan propaganda exploited the topic of revenge for the defeat of Carrhae in 53 BC and forecasted the conquest of the Arsacid monarchy. The poets of this age also referred to the Roman policy towards Parthia. In paper it was shown how in the course of time Propertius' attitude to Parthian topics changed and how the image of Parthians was influenced by the current political situation.

Key words: Propertius; Parthians; Romano-Parthian relations; Augustan Age; Roman Love Elegy.